

Олеся КИРИЛЕНКО,
доцент кафедри політичних
наук Рівненського державного
гуманітарного університету,
кандидат соціологічних наук

ЖІНОЧЕ ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Політичне лідерство є предметом політологічних, соціологічних і психологічних досліджень. Жіноче ж лідерство в політичній сфері як об'єкт наукового пізнання в сучасних мовах актуалізується завдяки тендерному підходу. Цей підхід якісно розширює методологічну і соціально-технологічну базу науки про суспільні процеси та закономірності його розвитку.

Демократизація усіх сфер життєдіяльності сучасного суспільства неможлива без паритетного представництва жінок, нарівні з чоловіками, у всіх структурах політичної влади, а також їхньої активної участі в процесах прийняття політичних рішень. Реальний рівень представництва жінок у вищих ешелонах політичної влади, що його демонструє Україна, одна жінка-кандидат на пост Президента України на Виборах-2004, кілька відсотків жінок у складі Верховної Ради (5%), відсутність жінок на посадах Міністрів, суперечливі за змістом і наслідками процеси діяльності та відставка уряду, який вперше очолювала жінка, тощо – усе це підтверджує висновок: інститут жіночого політичного лідерства в країні переживає початкову стадію розвитку (2. С. 7–23).

Очевидним є те, що розвиток цього соціального інституту детерміновано системою стримуючих і стимулюючих факторів одночасно. Всебічний і комплексний науковий аналіз проблем розвитку інституту жіночого політичного лідерства є одним з аспектів оптимізації пошуку й використання соціальних механізмів і технологій для посилення ролі даного інституту в суспільному житті, його якісної трансформації. Ця проблема – один з напрямів розвитку молодого гендерної науки, зокрема гендерної соціології.

Лідерство є одним із механізмів регулювання відносин між людьми, соціальними групами, інститутами суспільства. Активність лідерів у різних сферах життя — це діяльність енергійних, цілеспрямованих, відповідальних і амбіційних чоловіків і жінок. Лідерство як соціальний інститут виконує ряд важливих для суспільства і людей функцій. До них можна віднести ідеологічну, ціннісну, програмуючу, інноваційну, координаційно-регулюючу, мобілізуючу, контролюючу та інші функції, які в сукупності є механізмами соціального управління. Іншими словами, інститут лідерства у всіх сферах життя відіграє системотворчу роль у процесі суспільного розвитку, забезпечує його ефективність (Див.: Схема 1).

Політичне лідерство передбачає ухвалення рішень, які впливають на суспільні події і процеси. **Політичне лідерство** — це тип політичної взаємодії, один з механізмів інтеграції групової діяльності, коли індивід або частина соціальної групи, виконуючи роль лідера, об'єднує і спрямовує дії всієї групи, яка, відповідно, приймає й під-

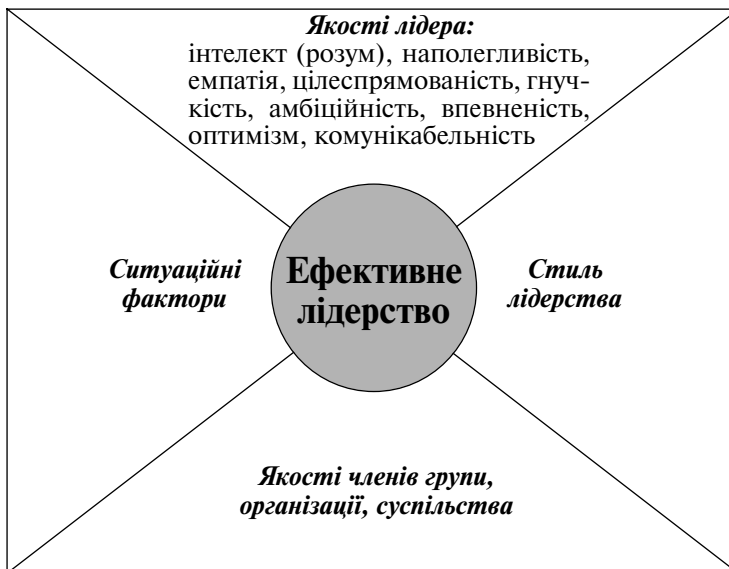

Схема 1. Чотири компоненти ефективного лідерства

тримує його в організації спільної діяльності, досягненні суспільно значущих цілей.

Провідними характеристиками політичного лідера політологи вважають такі:

- наявність власної політичної програми або новаторської стратегії і тактики, які він розробив сам і які висуваються від його імені;
- уміння висловлювати, відстоювати погляди й інтереси тієї або іншої соціальної групи;
- певні риси характеру, які виявляються під час реалізації програми та об'єднання своїх прибічників (воля, наполегливість, гнучкість, інтуїція, рішучість, компетентність та інше);
- популярність, вміння переконувати, завойовувати прибічників і впливати на людей; комунікабельність; ораторські здібності;
- імідж керівника, котрий діє згідно з нормами моралі, прийнятими у суспільстві, групі;
- відповідний рівень політичної культури;
- наявність команди помічників і виконавців, уміння організовувати дії своїх прибічників;
- здатність досягти певного рівня підтримки з боку широких народних мас, громадських та профспілкових організацій, а також офіційних структур влади;
- здатність виступати від імені суспільства або тієї групи, інтереси якої він представляє. **Перевага суспільного над особистим** (12, С. 72–73).

Необхідно відзначити, що становлення й розвиток соціального інституту лідерства історично нерозривно пов'язувалося із чоловічим, маскуліним началом. Політичний пантеон, як, втім, і економічний, представлений в основному чоловіками, він добре захищений за допомогою концентрації різних форм соціальної влади, ідеологічно підкріплений системою певних міфів і стереотипів. Інститут жіночого політичного лідерства в історії виявив себе фрагментарно, хоч іноді й досить яскраво, а подекуди і трагічно.

Історично сформований поділ праці визначив переважно чоловічий характер лідерства ще й тому, що кон-

центрація влади вимагала прояву таких особливих якостей, як фізична сила, агресивність, раціональність, воля, а також креативність мислення. Влада жінок обмежувалася родовим, сімейним життям, що передбачало культивування таких їхніх якостей, як материнський альтруїзм (вміння жертвувати собою), емоційність, інтуїція, м'якість і доброта.

Зростання якості та обсягів усієї сукупності соціокультурних ресурсів створює передумови для трансформації соціальних статусних позицій і ролей взагалі, та жіночих і чоловічих зокрема, водночас актуалізуючи проблему підвищення соціальної ефективності управління суспільством. Нерівність між жінками й чоловіками в доступі до інститутів політичної й економічної влади та лідерства є проявом соціального диспаритету, гендерного дисбалансу. І це, насправді, серйозне соціальне протиріччя, соціальна проблема, котра наразі вимагає свого якомога швидшого вирішення.

Політична система суспільства – це сукупність таких політичних організацій, як держава (що є, по суті, мегаорганізацією, однією з найважливіших соціальних підсистем, специфічним соціальним інститутом, що сам виконує інституціоналізуючу функцію в суспільстві), політичні партії, суспільно-політичні організації й об'єднання. Всі, без винятку, політичні організації й інститути виникають, розвиваються й функціонують завдяки інтегруючій і спрямовуючій ролі лідерів. Відзначимо, що соціальний прогрес безпосередньо пов'язаний з рівнем професіоналізму, відповідальністю й талантами тих представників суспільства, які концентрують владні повноваження, приймають управлінські і, насамперед, політичного рівня рішення. **Недостатній рівень компетентності, безвідповідальність, дефіцит стратегічного мислення політичних лідерів і діячів детермінують низький рівень соціальної ефективності всіх інститутів суспільства, гальмують його розвиток.**

Процес становлення соціальної, правової держави, розвиток громадянського суспільства нерозривно пов'язані з активізацією жіночого руху й посиленням ролі

жінок у сфері соціального управління. **Інститут жіночого політичного лідерства передбачає обіймання жінками вищих керівних посад у політичних організаціях.** Прикладами такої діяльності в Україні є:

- діяльність лідерів (керівників) суспільно-політичних організацій, політичних партій, яка дозволяє їм балотуватися кандидатами і бути обраними депутатами Верховної Ради України, спікером парламенту (Головою Верховної Ради України), а також депутатами обласних, міських, районних і сільських рад та їхніми головами;

- виконання функцій керівників парламентських фракцій, координаційних рад при Верховній Раді України;

- робота на керівних посадах у вищих і регіональних органах виконавчої влади, в першу чергу на посадах Міністрів, голів Державних комітетів та облдержадміністрацій;

- діяльність на посаді Президента України (для жінок України – це лише перспектива).

Логічно, що саме перші, або вищі, номери в ієрархічних системах політичних організацій безпосередньо визначають зміст стратегічних рішень і принципово впливають на характер роботи цих політичних структур, зокрема й на процеси підбору й ротації кадрів. Саме цей рівень політичного лідерства на сьогодні практично недосяжний для українських жінок в їхній політичній кар'єрі. Це і є найяскравішим проявом гендерного дисбалансу у сфері політики й управління, на подолання якого спрямовані програми впровадження принципу гендерної рівності у системі органів державної влади.

Перспектива паритетного представництва у всіх гілках політичної влади як співвідношення 50/50 є перспективою для України, досягнення якої можливе за допомоги низки **політико-правових механізмів**. Основним з них можна вважати прийняття законів, спрямованих на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (такий закон в Україні нарешті прийнято Верховною Радою 8 вересня 2005 року). Водночас не менш важливим є запровадження квотного принципу у схему

політичних виборів (стосується виборчих списків політичних партій) і застосування його під час призначення кадрів на посади у виконавчих державних структурах (проміжний, але реальний на сьогодні варіант квотування – співвідношення жінок і чоловіків як 30/70). Збільшення жінок – політичних лідерів і керівників вищого рівня залежить і від активності жіночих організацій, які можуть лобювати право на більш активну участь в політичних процесах та виборах зокрема.

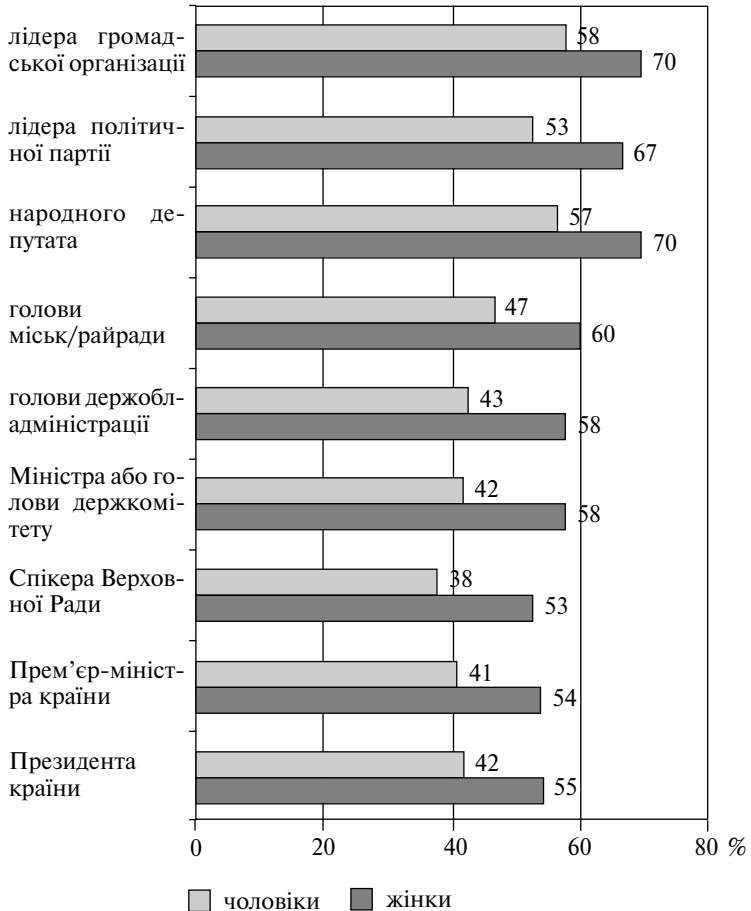
Гендерна стратегія у розвитку соціальних досліджень стимулює поширення та використання гендерно чутливих підходів у статистиці, політико-соціологічних та інших наукових програмах. Соціологічний аналіз проблеми жіночого політичного лідерства розгортається у декількох аспектах:

- теоретико-методологічному (дозволяє узагальнити досвід суспільства щодо факторів, тенденцій та наслідків розвитку інституту політичного лідерства, жіночого зокрема, обґрунтувати важливість гендерної теоретичної стратегії в процесі соціологічного аналізу проблем соціального управління, довести необхідність подолання всіх форм гендерного дисбалансу та забезпечення реалізації принципів гендерної справедливості, рівності у всіх сферах життя суспільства);

- емпіричному (передбачає операціоналізацію конкретних показників, індикаторів рівня розвитку жіночого політичного лідерства у суспільстві; дослідження системи конкретних факторів розвитку певного політичного інституту на міжнародному, національному, регіональному і локальному рівнях, характеру ціннісних орієнтацій жінок і чоловіків різних вікових та соціальних груп щодо жіночого політичного лідерства тощо);

- прикладному, або соціально-технологічному (передбачає визначення і впровадження системи інформаційно-комунікативних, політико-правових та організаційних технологій, спрямованих на посилення представництва жінок у вищих ешелонах політичної влади, підтримку розвитку молодого інституту жіночого лідерства у світі та в Україні зокрема).

Діаграма 1. Відповідь «так» на запитання «Чи здатна, на Ваш погляд, жінка займати посаду...?» (Національне опитування, № 2113, червень 2002 року)

Дуже актуальним аспектом боротьби за реалізацію принципів гендерної справедливості й гендерної рівності у сфері політики є формування **гендерної політичної толерантності** в електоральних настроях жінок і чоловіків. Результати соціологічного дослідження,

а саме: національного опитування «За рівні права й можливості», проведеного Українським інститутом соціальних досліджень спільно з Канадсько-українським гендерним фондом у червні 2002 року,— демонструють досить високий рівень готовності респондентів до обрання жінки на високі політичні посади. (2. С. 109—110.) Але таку готовність демонструє більше жінок, аніж чоловіків (Див.: Діаграма 1).

Зазначимо, що сама практика боротьби за владу вельми обмежує можливості жінки дійти до рівня балотування у процесі виборів, а якщо останнє й відбулося, ще складніше вибори виграти. Чоловіча взаємовиручка, підтримувани, у суспільній свідомості, міфи й неадекватні стереотипи, реальна концентрація ресурсів різних форм влади в руках чоловіків-керівників, а також недостатня солідарність жінок, невисокий рівень їхньої суспільної й політичної активності — саме ці фактори наразі й обертають вибори на користь чоловіків. На думку автора, зазначені аспекти електоральної соціології повинні отримати подальшого розвитку за організації й проведення спеціальних (гендерно чутливих) моніторингових досліджень, результати яких можуть надати істотну підтримку жіночим організаціям у досягненні вказаних вище цілей.

Необхідно відзначити, що процес інституалізації й легітимізації феномену жіночого лідерства в сучасних умовах виявляється в активізації як гендерної політики, так і гендерної науки. Гендерна статистика, гендерна соціологія, гендерна політологія, гендерне правознавство, гендерна соціальна психологія, гендерні школи інших гілок соціальної науки — це молоді спеціальні напрями суспільствознавства. Однак і досвід, накопичений на сьогодні, є, на думку автора, тим фундаментом, який необхідно використати для комплексних досліджень проблем функціонування й розвитку інститутів жіночого лідерства в цілому і політичного — зокрема.

Концептуальною основою цих досліджень може стати синтез синергетичного, системного, конфліктного, історико-генетичного, соціально-психологічно-

го та інших теоретичних підходів. Емпірична інтерпретація проблеми, на думку автора, повинна об'єднати гендерно чутливі статистичні показники, а також макро-, мезо- і мікро- соціологічні індикатори. Результатом такого синтезу може виступити розробка й використання в процесі наукових досліджень індексу гендерної політичної толерантності. В основу цього індексу має бути закладено рівень лояльності/нелояльності жінок і чоловіків до політичної кар'єри представників протилежної статі, а також їхню готовність обирати жінок на керівні посади. Зазначений індекс відкриває можливості проведення крос-національного аналізу рівня розвитку інституту жіночого політичного лідерства в різних країнах, системи соціальних факторів, що визначають той або інший рівень його розвитку.

Показник індексу гендерної політичної толерантності може як розширити систему комплексних соціальних досліджень проблем жіночого лідерства, так і поглибити їхній зміст та аналітичні можливості в процесі вивчення соціокультурних чинників його розвитку. Не менш важливим є його використання в межах регіональних і локальних дослідницьких програм, вкрай необхідних для підтримки діяльності жіночих організацій у їхньому пошукові адекватних і оптимальних технологій суспільної й політичної (виборчої зокрема) діяльності.

Певним чином показник індексу гендерної політичної толерантності може якісно посилити інформаційно-аналітичну базу прийняття рішень для стратегічного й тактичного управління у сфері гендерної політики, координації діяльності жіночих організацій на національному, регіональному й локальному рівнях. Особливо ж ця інформація важлива під час виборів депутатів до парламенту і рад, які прив'язані до конкретних територій, тобто мандатних округів. Адже поширення інформації, інформаційне лобювання, формування нового світогляду щодо соціально-політичної активності є ідеологічно-ціннісним підґрунтям процесу збільшення жіночої частини політичного класу шляхом подолання патріархального світосприйняття та світобачення.

Жіночі політичні організації, серед них і жіночі партії, які активно підтримують ідеї й практику якісного розвитку інституту жіночого політичного лідерства, зацікавлені в серйозній підтримці як наукою, так і освітою та засобами масової інформації. Великий організаційний внесок у процес об'єднання політиків, учених, працівників освіти, мас-медіа у боротьбі за забезпечення гендерної рівності в Україні належить Програмі рівних можливостей в рамках ПРООН. Треба зазначити, що гендерна освіта стимулює як підвищення політичної культури жінок і чоловіків, так і розвиток політологічної науки та політологічної професійної освіти загалом (11). Збільшення кількості жінок-політологів не може не стимулювати розвиток інституту жіночого політичного лідерства в цілому.

На завершення важливо відзначити, що успіх практичного втілення принципів гендерної рівності у всі сфери життя залежить як від самих жінок, їхньої життєвої позиції, суспільної, ділової, професійної активності, так і від позиції чоловіків, їхньої підтримки ідей і практик гендерного паритету. Тільки жінки й чоловіки, об'єднані спільною справою боротьби за прогресивний стабільний розвиток суспільства, можуть розвінчати міф про «соціально-психічну непридатність», «недостатню компетентність», «безсилля» жінки на посаді лідера високого політичного рівня.

Olesya KYRYLENKO

Rivne State Humanitarian University, Rivne, Ukraine

FEMALE POLITICAL LEADERSHIP AS AN OBJECT FOR SOCIAL ANALYSIS

Annotation

Thorough and complex scientific analysis of the problems of female political leadership development is an important aspect of the optimization of the search for and use of social mechanisms and technologies aimed at strengthening the ro-

le of this institute in social life and its transformation. This problem represents one of the problems of development of the young gender science, and gender sociology in particular.

Sociological analysis of the problem of female political leadership is carried out in several aspects: 1) theoretical-methodological (allows for the generalization of society's experience concerning factors, tendencies and consequences of political leadership development (particularly female political leadership), to substantiate the importance of gender theoretical strategy in the process of analyzing problems of social management, to prove the necessity of overcoming all forms of gender inequality and to ensure the realization of the principles of gender equity in all spheres of societal life); 2) empirical (examines specific indices, indicators of the development level of female political leadership in the society; examines the system of concrete factors concerning development of this political institute on the international, national, regional and local levels, the character of the value orientations typical for men and women of different age and social groups considering female political leadership and others); 3) applied (social-technological) (determines and inculcates a system of informational-communicative, political, legal and organizational technologies, aimed at increasing women's representation in the highest political authorities, and supporting the development of the female leadership institute throughout the world and in Ukraine in particular).

Working out the index of gender political tolerance and using it in the process of sociological research allows for the carrying out of cross-national analysis of the development level of female political leadership in different countries, in Ukraine in particular, and also on the regional and local levels, to determine the specific character of its factor basis.